

SIMÉN DOMOKOS

MILYEN JÓ AZ AJÁNDÉKOZÓ ISTEN!*

Mt 20, 1–16

Joachim Jeremias „Jézus példázatai” című könyve szerint Jézus valódi példázatai – a szinoptikusoknál 40, Tamás evangéliumában 11 – az igazi mindennapi életből valók, és újak. A Jézus előtti időkből csak Hillelnek maradt ránk a 20. évből két képes beszéde (a test és a szobor, valamint a lélek és egy vendég tréfás összehasonlítása). Jézus után a 80. évtől ben Zakkaival kezdődik a példázatok sorozata. Jézus példázatai új kommunikációs eszközök, sajátos műfaj.

A Jézus-példázatok nem mindig azonosak azzal, és ahogy Ő mondta. Halála után szóban maradt fenn hagyományként tanítása, valamint példázatai és hasonlatai. A leírásakor az ősegyházban új értelmet adtak a példázatoknak is. A hellenisztikus zsidóságban az allegorikus exegézis iskolát alapított; valami hasonlót kerestek és vártak a keresztény tanítástól is, hogy ők maguk „éljenek benne”. Ezért értelmezték át, alakították, vonták és zavarták össze az eredetinek még megmaradt tanítás egy részét. Az eltérő fogalmazásokon, a hangsúly eltolódásán, a példázatok megtoldásán, az allegóriák, közmondásos igazságok stb. önkényes kezelésén látszik az igyekezetük (pl. a magvetőről szóló példázat eredeti, illetve régebbi, mint a magyarázata, mely nyelvi okokból későbbi hagyományból maradt ránk J. Jeremias szerint.) Az apokaliptika Dániel próféta óta „önvédelemből” allegóriát használt, az ősgyülekezet is bizonyításként használta azt.

A példázatok eredeti formájának és értelmének visszanyerésére sok kísérlet történt. Ilyenekből egy párat szemléltetésként hadd idézzek: A példázatok és mondások allegorikus magyarázatát vizsgálat alá vették, mert összevissza értelmű következtetéseket vontak le egy-egy gondolatból, melynek legszélesebb körű alkalmazását helyesnek vélték. Igyekeztek elkülöníteni egymástól a képes beszédet, a hasonlatot, a példabeszédet, az allegóriát, a közmondásos képes beszédet az eredeti szövegben. Nem vezetett eredményre, mert a héber MASAL és az arám MATHAL szó mindennemű képes be-

* Bibliamagyarázat. Elhangzott február 12-én a teológiai csendesnapon.

szédet jelent. A példázatokat Gadoux Jézus helyzetébe akarta visszaállítani; Schmidt a történelmi háttért tartotta fontosnak; Dodd a példázatokat Jézus életének ember-helyzetébe próbálta beállítani. Voltak, akik az ősegyháztól próbáltak visszamenni, figyelmüket Jézus és az ősegyház közti eszmei különbségre irányították. Olyan próbálkozás is volt, hogy a bibliai szöveget visszafordítsák görögre, pl. Dallman, Wellhausen és mások. Még a görögöt is vissza akarták fordítani Jézus nyelvére, de az egyik elfogadott elmélet szerint Jézus más és más nyelven beszélt a különböző társadalmi osztályokhoz tartozó hallgatóihoz: hol héberül, hol arameusul. Mindig közérthetően!

A kísérletek célja a tisztább jézusi tanítás visszaállítása, eredeti értelmének az ismerete: kikapcsolni a szemléltető anyag változtatását, a kiszínezéseket, az őszövségi és népi elbeszélő motívumokat, a változó hallgatóság változtatását, az ősegyház helyzetét, allegorizálását és eltérő hitvilágát, helyére tenni az indokolatlanul eszkatologikussá tett helyeket, illetve azoktól eltekinteni. Mindhárom evangélistánál nagy a hajlandóság, hogy a sokasághoz vagy az ellenfelekhez intézett beszédekből tanítványi példázatokat alakítson, sokat fenyegető éllel. Bizonyosága ennek a szőlőmunkásokról szóló példázat befejezése, a Mt 20, 16/a – elsők és utolsók – és a 16/b – hivatalosak és választottak – verse. A mondás másoknál is megvan, de más alkalmazásban. Itt másodlagos befejezést kapott, a mennyországi rangsort és az isteni kegyelmet célozta meg. Tulajdonképpen az egész vers betoldás, nem ide tartozik, itt Isten országával kapcsolatos eszkatologikus hangsúlya van.

Térjek rá a példázatra, annak fontosabb mondanivalójára, de azelőtt szeretném szemléltetni a példázatról szóló magyarázatokat is:

1. A római katolikus és az evangélikus egyház ezt az evangéliumi példázatot a SEPTUAGESIMA vasárnapján hirdeti, húsvét előtt 70 nappal az 1Kor 9, 24–27-tel, a versenypályán futás verseivel kiegészítve. Jelentése: Hívás Isten szőlőjébe, és úgy allegorizálják Iraeneus óta, hogy az ötszöri hívás óráit felosztják az üdvtörténetre Ádámtól életkorokra, a keresztnényé levés szerinti korokra.

Megjegyzésem: A szőlőbe hívásra teszik a hangsúlyt, pedig az az esti fizetésen van.

2. A Mt 20, 16 befejezés – hivatalosak és választottak – azt jelenti, hogy kevés az üdvösségnyerők száma, sok az elkárhozottaké. Nem befogadó, hanem kizáró jellegű. Az elsők az „elhívottak”, de zúgolódásukkal Isten ellen lázadtak fel, és ezért elvesztik üdvösségüket. A 14. vers „ítélet-példázat” tanulsága: Ne játszd el az üdvösséged!

Megjegyzésem: A tévedés ott van, hogy az elsők nem a büntetést, hanem a megállapodott bért, az igazságost kapták. Itt jegyzem meg, hogy a 16. vers második része – a hivatalosak és a választottak – hiányzik a régi egyiptomi kéziratokból és egyes fordításokból. Oka: a 2. században került a mostani helyére.

3. A Mk 10,31 és a Mt 19,30 összefügg: „Sok elsők lesznek (pedig) lesznek utolsók...” A vizsgált példázatban Máté egy fejezettel később a felsoro-

lást az utolsókkal kezdi. Egy kicsit arra céloz, hogy „a jövő korszakban”, „az utolsó napon” minden földi rangsorrend fordítva lesz (8. vers.) Öt csoport munkába hívottról van szó, de a 8. verstől az elsőnek és utolsónak fogadotokról beszél csak a példázat, a három közbülső mellékszereplő.

Megjegyzésem: Tény, hogy a példázat mondanivalója nem a rangsor megfordításán van.

4. A rangsor kérdésének a megoldásához más út is vezet. A templom építésekor a kérdező látnokot nyugtalanítja az a kérdés, hogy nincsenek-e hátrányos helyzetben a korábbi nemzedékek az utolsó időt megélőkkel? Erre ezt a választ kapta: „Ő így szólt hozzám: Ítéletemet körtánchoz hasonlítom: az utolsók nincsenek hátrább, az elsők nincsenek előbbre.” A példázat egyik mai értelmezése az, hogy az elsők és az utolsók közt nincsen különbség. A templomépítéskor mindenkire szükség volt.

Toldalékként még egy pár *vélemény-magyarázat és észrevétel:*

A hallgatóknak a csattanó, a meglepő és igazságtalan nemcsak az egyforma bér, hanem az, hogy az egy órát dolgozóknak a henyelés után olyan nagy szerencsájuk van a sok pénzzel. Jézus idejében egy napszám 12 órából állt, a bére 1 dénárt tett ki, míg egy munkás kenyérszükséglete egy napra a dénár 1/12-e volt. A tanulság: a szerencse mindig kell!

Ha a 15. verssel fejeződött volna be a példázat: „a te szemed azért gonosz, mert én jó vagyok”, az ösgyülekezet nem lett volna otthon a példázatban. A gonosz szem Mk 7,22-ben a bűnök között van felsorolva. A szem pedig láthatta, hogy a 12 órát a forróságban és a sürgős munkában dolgozók tevékenysége nem egyenlő a piacon lógó, fecsegő semmittevőkével. A magyarázatuk is csak kifogás: „senki sem fogadott fel”.

A Jézust hallgatók együtt éreztek a szegényekkel, a munkanélküliekkel, hiszen a templom felépítésének a befejezésekor 18 ezer munkás maradt munka nélkül. A gazda cselekedete nem önkényes szeszély, hanem jóságos cselekedet a szegényekkel, mert „Ilyen jóságos a gazda”! Mivel ez példázat, akkor: „Isten ilyen jóságos a vámszedőkkel, a bűnösökkel és mindenkivel.” A továbbiakban a 16. verset teljesen kikapcsoljuk.

A szívemhez és az eszemhez a legközelebb álló magyarázatát Karl Herbstnek „A valódi Jézus” című könyvéből akarom még idézni. Szerinte Jézus „legbosszantóbb” képe Istenről ebben a példázatban van. Megmutatja, hogy az ember jó vagy gonosz szemén múlik az, hogy bosszankodik-e Isten viselkedésén. A példázat szerinte háromdimenziós:

1. Tisztán tárgyilagosan: Az úr nem jár el igazságtalanul, az elsők a kialudott bért megkapják. 2. Gonosz szemmel nézve: Ezek az utolsók ajándékot kaptak, amit nem érdemelték meg, mi jobban megérdemeltük volna – fogalmazódik meg az elsőkben. Az ajándékot sosem érdemli ki az ember, „bármilyen keményen hangzik is”, sokszor az érdemtelen kapja. 3. Könnyed érzülettel és jó szemmel nézni: milyen jó maga az úr, ajándékoz az éhezőknek, aminek egy jó szemű-szívű embernek örülnie kellene. Az eredmény: a látószerved, a világos vagy sötét szemüveged az, ami az alkotott ké-

pedet világossá vagy sötétté teszi. A szíved szerez örömet vagy bosszúságot, amikor azt látod, hogy Isten másokat megajándékoz... Itt is megfogalmazódik Jézus egyik alapelve: A személyes szeretet – fölötte állva az igazság szintjének – valóban egészen szabad. Aki szeret, az segít, de ez a segítség nincsen kötve ahhoz, hogy ajándékait egyenlően ossza el. A szeretet szabadsága szénessé, feszültté és kiszámíthatatlanná teszi Isten történetét az emberrel. (150–151. old.)

Jézusnak ez a példázata Isten-példázat is, a jó Istenről szól. E kétszűcsű példázat 1–8 és a 9–15. verse közt a másodikon van a hangsúly, a lényeg. Nem a felfogadás, hanem a fellázadás feloldása a fontos. Milyen választ kapnak a lázadók? „Irgykedsz-e, mert én jó vagyok?” Jézus Istenre, az ősegyház magára vonatkoztatta a példázatot. A Biblia nyelvén a szőlőszőlőhegy Ézsaiás 5,7 óta hasonlat: „A seregek Urának szőlője pedig Izráel háza.” Jézus hallgatói értették a példázat lényegét, az ősegyház eszkatológikus értelmet hozott ki belőle.

Az általánosítások után fussunk végig, ha elnagyoltan is, a történeten. A korán reggel napfelkeltét jelent. A 3 óra tájt a 8–9 óra közti időt jelöli. A 6, 9 és a 11 óra közti piacon „hivalkodó” munkásokkal nem alkuszik a gazda, „Menjete, ami igazságos, megkapjátok”, mondja nekik. Az elsők a többieknek ígért igazságos bér alatt azt értették, hogy az 1 dénár napi bérnek a tört részét fogják kapni a többiek. (Íme, a matematika nem mindig „reálszakos”.) A kettős csűcsű példázat első része a munkások elö hívásával, szölításával, és a vincellérnek adott különös paranccsal ér véget: „Add ki nekik az igazságos bért.” El tudom képzelni, hogy matematikai számításuk szerint mennyire felháborodtak az elsők, akik legalább 10-11 órával többet dolgoztak, becsapva érezték magukat az utolsóknak adott egyenlő bérért. Az esti bérfizetés az 5Móz 24,14–15 szerint a bűn terhe mellett kötelező volt. A gazda parancsa: „Fizesd ki a bérüket” magában foglalja a „teljes napi bérüket”. Az utolsókra utaló „kezdve”, „elkezdve” görög szó fordításának egyik halvány jelentése a „bezárólag”-nak is megfelel. Itt azonban az ellenpontosításon a hangsúly, a lényegét mondani akarás, a gazda akarata: „Az utolsóktól kezdve”.

A 11. versben zűgolódás, lázadás van. Ekkor a gazda már nincs jelen, a lakására mentek szitkozódva. A 12. versben az „Ezek” kifejezés azt jelenti, hogy magukkal vitték az elsők az utolsókat is, kik egy órát dolgoztak. Rájuk mutattak: „Ezek”. Az „ezek” biztos, hogy nem zűgolódtak, bár nem jó szándékból mentek, hanem kényszerítve vitték öket. Az elsők felindulásukban és felháborodásukban a köszöntést, a gazda megszölítását is elhagyták. Kettős a sérelmük: munkájuk időtartama közti különbség, és annak nehézsége miatti magasabb bérkövetelés. A gazda jó érzékkel és módszerrel a 13. vers szerint „egyiküket”, a főkiabálót, a lehangosabbat szölítja meg, udvariasan: „Barátom”, mondja neki. Szemrehányást, de jószágot is tartalmaz a megszölítés. A barátom megszölítés három helyen fordul elő az Újszövetségben, a megszölített mindenütt elkövetett valami helytelennek látszót. Általában így szokták megszölíteni azt, akit nem ismertek név szerint, aki távoli valaki.

A 13. versben a gazda megfelel a lázadónak: „Nem cselekszem igazságtalanul veled”, amiben megegyeztünk, azt megkaptad hiánytalanul. A 14. vers parancs: „Menj el! Vedd, ami a tiéd!”, a szerződött munkát megtetted, a béred megkaptad, az egyezséget egyikünk sem szegte meg. Te dolgoztál, én fizettem. Ide kapcsolódik a 15. vers, melynek a „magaméval” szó helyett az „enyémből” szóval fordítva, így hangzanék helyesen: „Nem szabad-e nekem az enyémből akaratom szerint azt adni, amit én akarok?” Vagy szabadabban: „Az én birtokomon, az én gazdaságomban én rendelkezem akaratom szerint, én döntök a magam szempontjából, a véleményem nem lehet befolyásolni.”

A 15. vers a kulcsa a példázatnak: gonosznak látsz engem, mert én jó vagyok mindenkivel. Egyszerre kérdés és állítás is. A jóságot gonoszságnak látod. Jézus hallgatói egyesbe értették a mondanivalót: Én a gazda, aki elhívtalak, megfogadtalak, dolgoztattalak, a többieket is, ha az én jóságom, segítségem kimutatom velük, kit rövidítek meg a jóságommal? Kit tettem szégyenbébbé azzal, hogy téged megfizettelek a befogadás szerint, másokat segítem, megjutalmaztam? Látod: „Ilyen vagyok, ilyen jó!” Nem a szokás törvényével, hanem az én jóságom szeretetével ítélek és adok.

E gondolkörbe tartozik a tékozló fiú apja is.

Röviden összefoglalva a következő megjegyzésünk van:

1. A példázat érthető, ha visszatesszük eredetiben Jézus szájába; a mindennapi életből volt véve számos gondolat-kiágazással.

2. Az elbeszélés logikus felépítésű. Vizualitást varázsol. Feszültség-fokozásos. Nem matematikai feladat.

3. Megdöbbentő, igazságtalannak látszó történet, melyet a vég felold, mivel példázat.

4. Mindenkit megszólít a tovább gondolásra, Isten-keresésre és ismeretre, valamint cselekedet-bírálatra.

A példázat Jézus szeretet-törvényének Isten jóságával való bizonyítását szemlélteti.

Idekívánkozik Káténk 41. kérdésének a válasza: „Isten mindent megtehet, amit akar”, és a 42. kérdés: „Mit értünk azon, hogy Isten jó?” – „... azt értjük, hogy Ő minden teremtményével csak jót teszen, nemcsak a jókkal és érdemesekkel...” Ámen.

Dr. Szabó Árpád

A FORRADALOM IGAZSÁGA ÉS AZ IGAZSÁG SZABADSÁGA*

Jn 8,32

A mai nap az emlékezés ünnepe. De ez az ünnep ne legyen csupán múlt-idézés, ne legyen néhány ismerős szólamnak az ismételtetése, hanem legyen egy komoly, a szenvedések tüzeiben megpróbált és megtisztult nép öntudatos hódolata saját történelmének tanulsága és szép öröksége előtt. Csak így lesz a mai nap áldás reánk nézve, a lélek tiszta fürdője, amelyből újjászületve és felszabadultan kerülünk ki; erőforrás, a nagy teremtő gondolatokkal való táplálkozás által, amelyből szárnyai nőnek a léleknek.

Jézus üzenete az evangéliumon keresztül különösen alkalmas arra, hogy a mai emlékűnnepünket a legmagasabb csúcsra emelje fel, s mintegy az örökkévalóság szempontjai alá helyezze, ahol egy síkba kerül múlt, jelen és jövő, amikor azt tudatosítja bennünk, hogy „az igazság szabaddá tesz”.

De mi az igazság, ami szabaddá tesz? E fogalom kiindulópontja: nemzeti elhivatásunk tudata. Isten a történelem ura, minden nép/nemzet élete és történelme mögött az ő terve, célja rejlik. Történelmünk eszerint nem más, mint Isten örökkévaló akaratának, velünk való céljának megtestesült társadalmi képe. Minden népnek tehát jussa van az élethez, parancsa van az életre, jövőre. Nincs hatalom, amely ezt megakadályozza, vagy letagadja. Megismerni az igazság első vetületét, azt jelenti, hogy tudjunk minél tisztábban, őszintén, nyitottan és természetesen embernek és magyarnak lenni.

Életünknek ez az alapigazsága, itt és most, tovább gondolkodásra és tovább lépésre késztet. A mi kérdésünk ma, a Millennium évében, az ezredfordulón az, hogy mi módon lehetünk emberek és magyarok itt, a Kárpát-medencének ezen a csodálatos táján, amit szülőföldünknek vallunk és vállalunk. 1848-ban a márciusi ifjakat is ez a kérdés foglalkoztatta: hogyan élhetik meg életük igazságát a szabadság felelősségével?

A mi álláspontunk ma így hangzik: a szabadság csupán formai jelentés mindaddig, amíg egyszerű létkérdésről van szó. Magasabbá azáltal válik, amikor a szabadság az erkölcsi érték feltétele lesz. Nincs erkölcsi érték szabadság nélkül, és jaj annak a szabadságnak, amely nem az erkölcsi érték szolgálatában áll. Nem szeretet az, amit kényszerítenek, nem hűség, amelyek

* Elhangzott 2000. március 15-én a Szent Mihály templomban tartott ökumenikus istentiszteleten.